

**INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA KICHIK FUNKSIONAL
BIRLIKLARNING QIYOSIY XUSUSIYATLARI**

Andijon davlat chet tillari instituti

Rakhmanov Rakhmonjon

E-mail: aleerakhmonov10@gmail.com

+998902106674

ANNOTATSIYA:

Mazkur tezisdagi ingliz va o‘zbek tillaridagi kichik funksional birliklarning struktur-semantik hamda kommunikativ xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Kichik funksional birliklar shaklan ixcham bo‘lishiga qaramay, grammatik munosabatlarni ifodalash, gap qismlarini bog‘lash, ma’no nozikliklarini yuzaga chiqarish va nutqning kommunikativ samaradorligini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi. Tadqiqotda artikllar, predloglar, bog‘lovchilar hamda diskursiv birliklarning ingliz va o‘zbek tillaridagi ifodalanish xususiyatlari ko‘rib chiqiladi. Qiyosiy tahlil ingliz tilining asosan analitik, o‘zbek tilining esa agglutinatив xususiyatga ega ekanligi sababli mazkur birliklarning grammatik ifodalanishida sezilarli farqlar mavjudligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: kichik funksional birliklar, yordamchi so‘zlar, artikl, predlog, bog‘lovchi, diskursiv birliklar, qiyosiy tilshunoslik, ingliz tili, o‘zbek tili.

KIRISH:

Zamonaviy tilshunoslikda til birliklarini faqat ularning shakliy xususiyatlari asosida emas, balki nutqdagi vazifasi va kommunikativ imkoniyatlari nuqtayi nazaridan o‘rganish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu jihatdan kichik funksional birliklar alohida tadqiqot obyekti tashkil etadi. Ular mustaqil lug‘aviy ma’noga ega bo‘lmasligi yoki umumiy ma’noni

ifodalashi mumkin, biroq gap tuzilishi, mazmuniy bog‘lanish va pragmatik ta’sirni shakllantirishda faol ishtirok etadi.

Ingliz va o‘zbek tillarining tipologik jihatdan farqli ekanligi kichik funksional birliklarning qo‘llanishida ham namoyon bo‘ladi. Ingliz tili asosan analitik xususiyatga ega bo‘lsa, o‘zbek tili agglutinatив til sifatida grammatik ma’nolarni ko‘pincha qo‘shimchalar yordamida ifodalaydi.

Fonetik va transliteratsion moslashuvi:

Maqolada kichik funksional birliklarning fonetik va transliteratsion moslashuvi alohida fonetik tadqiqot sifatida yoritilmagan. Biroq ingliz tilidagi funksional birliklarning o‘zbek tilidagi muqobil vositalar bilan qiyoslanishi ularning ikki tildagi shakliy ifodalanishidagi farqlarni ko‘rsatadi.

Xususan, ingliz tilidagi *a/an* va *the* artikllari o‘zbek tilida mustaqil grammatik kategoriya sifatida mavjud emas. Shu sababli ingliz tilidagi ushbu birliklarning ma’nosi o‘zbek tilida boshqa vositalar orqali ifodalanadi. Masalan, *a student* birikmasidagi noaniqlik o‘zbek tilida kontekst yoki *bir* vositasi orqali berilishi mumkin. *The student* birikmasidagi aniqlik esa kontekst, *o’sha* yoki *ma’lum bir* kabi vositalar yordamida ifodalanadi.

Predloglarda ham shakliy moslikdan ko‘ra funksional muvofiqlik muhim hisoblanadi. Ingliz tilidagi *at, in, on, for, with* kabi predloglar o‘zbek tilida ko‘pincha kelishik qo‘shimchalari yoki ko‘makchilar orqali ifodalanadi. Masalan, *at the university* — *universitetda*, *with a friend* — *do’ssti bilan* tarzida beriladi.

Semantik moslashuv va terminlarning o‘zbekcha sharhlanishi:

Kichik funksional birliklarning semantik xususiyatlari ularning grammatik va kommunikativ vazifalari bilan bevosita bog‘liq. Ingliz tilidagi artikllar otning aniqlik yoki noaniqlik ma’nosini ifodalasa, o‘zbek tilida mazkur ma’no kontekst va boshqa leksik-grammatik vositalar yordamida yuzaga chiqariladi.

Predloglar esa makon, vaqt, sabab va boshqa munosabatlarni ifodalaydi. O'zbek tilida ushbu munosabatlar asosan kelishik qo'shimchalari va ko'makchilar orqali ifodalanadi. Bu holat bir tildagi funksional ma'noning boshqa tilda boshqa grammatik vosita orqali berilishi mumkinligini ko'rsatadi.

Bog'lovchilar semantik jihatdan gap qismlari o'rtasidagi munosabatlarni ifodalashga xizmat qiladi. Ingliz tilidagi *and*, *but*, *or*, *because* birliklariga o'zbek tilida *va*, *ammo*, *yoki*, *chunki* birliklari muqobil bo'la oladi. Biroq ularning qo'llanish chastotasi va uslubiy xususiyatlari ikki tilda bir xil emas. Kommunikativ funksiyasi:

Kichik funksional birliklarning asosiy xususiyatlaridan biri ularning kommunikativ vazifasidir. Ular nafaqat grammatik munosabatlarni ifodalaydi, balki so'zlovchining munosabatini, fikrning yo'nalishini va nutqning pragmatik mazmunini shakllantirishda ham ishtirok etadi.

Ayniqsa, ingliz tilidagi *well*, *actually*, *just*, *you know* kabi diskursiv birliklar fikrni yumshatish, suhbatni boshqarish yoki so'zlovchining munosabatini ifodalash imkonini beradi. O'zbek tilida *aslida*, *aytganday*, *shunchaki*, *bilasizmi* kabi birliklar o'xshash pragmatik vazifalarni bajarishi mumkin. Demak, shaklan kichik bo'lgan birliklar kommunikativ jihatdan katta yuklamaga ega. Ularning to'g'ri qo'llanishi fikrning aniq, mantiqiy va tabiiy ifodalanishiga yordam beradi.

XULOSA:

Ingliz va o'zbek tillaridagi kichik funksional birliklarni qiyosiy o'rganish ikki tilning grammatik va kommunikativ tizimlari o'rtasidagi farqlarni aniqlash imkonini beradi. Ingliz tilida artikl va predloglar kabi funksional birliklar grammatik ma'nolarni ifodalashda muhim rol o'ynasa, o'zbek tilida shu ma'nolar ko'pincha kelishik qo'shimchalari, ko'makchilar va kontekst orqali ifodalanadi. Shuningdek, bog'lovchi va diskursiv birliklar ikki tilda o'xshash kommunikativ vazifalarni bajarishi mumkin. Shu sababli kichik funksional

birliklarni tadqiq etish qiyosiy tilshunoslik, tarjima nazariyasi va chet tillarni o'qitish metodikasi uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Halliday, M.A.K. (1994). An Introduction to Functional Grammar. London: Edward Arnold.
2. Quirk, R., Greenbaum, S. (1985). A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman.
3. Yusupov, U.K. (2007). Tilshunoslikka kirish. Toshkent.
4. Sayfullayeva, R. va boshqalar. (2019). Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent.

